

Dr. Nochta Tibor:

Gondolatok a magyar biztosítási szerződési jog jelenkori helyzetéről és fejlődési tendenciáiról

1) Rövid általános helyzetkép

A biztosítási szerződés hazai hatályos jogi szabályozásáról megállapítható kiinduló tézis, hogy az tükrözi a nemzeti jogrendszerbeli sajátosságokat és hagyományokat emellett megjeleníti az Európai Unió biztosítási tevékenységre vonatkozó joganyagának elvárásait egyaránt. A magyar Ptk. biztosítási szerződésekre vonatkozó szabályai mellett a biztosítókról és a biztosítási tevékenységről szóló többször módosított 2003. évi LX. Törvény valamint a bíróságok döntései szolgálnak támpontul e joganyag megismeréséhez. A jogi szabályozás kellően átfogó és részletes. Ennek háttérben az a nyilvánvaló tény áll, hogy a biztosítási szerződési jognak a biztosítási tevékenység gazdasági feltételeihez történő hozzáillesztése egy komplex jogalkotói feladat. A biztosítási szerződésekre vonatkozó normaanyag az állandóan mozgásban lévő gazdasági-kereskedelmi magánjog terepén, a piaci-pénzügyi folyamatok változásainak követésére csak egy kellően rugalmas döntően diszpozitív reguláció alkalmas. Másfelől a biztosítási jogot általában jellemző duális – közjogi és magánjogi – karakter leginkább a szerződések területén okoz sok dilemmát. Tudniillik igen nehéz a közjogi szabályok leválasztása a biztosítási szerződési jogról. Úgy tűnik bármennyire volt jogalkotói törekvés homogén szerződési normaanyag kiépítése és elhelyezése a Polgári Törvénykönyvben, a biztosítási törvények megalkotása során ezt nem lehetett maradéktalanul végrehajtani. Példának okáért az első Bit. (1995. évi LXXXXVI. Tv) születésekor több olyan tipikusan a Ptk-ba illő rendelkezés került a biztosítási törvénybe – így a szerződés minimális feltételei, a biztosítót terhelő tájékoztatási kötelezettség tartalma, a biztosításközvetítők jogállása és szerepe a szerződések létrejöttében, az állomány átruházás jogkövetkezményei - amelyek elméleti és joggyakorlati zavarokat is keltettek. Az első hazai biztosítási törvény egyébiránt azért volt egy fontos mérföldkő , mert jelezte azt , hogy a biztosítási jog - magánjogi és közjogi elemeket egyaránt érintő -egységesebb kodifikálása elodázhatatlan. E törvény alkalmazásának tapasztalatai alapján fogalmazódott meg az az igény , hogy a biztosítási jog átfogó -a biztosítási szerződéseket és a biztosítási tevékenységre vonatkozó közjogi szabályokat egyaránt érintő - kellően differenciált módszerű modernizálása a Ptk. reform menetében folytatódjék.

A jelenleg hatályos 2003. évi LX törvény is a biztosítási tevékenység „szerződéses modelljéből” indul ki amennyiben e tevékenység jogszabályon vagy tagsági viszonyon alapuló folytatása is magánjogi(szerződési) viszonyok kialakítását követeli meg. Elmondható, hogy a biztosítási rendszer valamennyi résztvevőjének(biztosítók, biztosítás közvetítők, független biztosítás közvetítő, alkusz, ügynök, vezérügynök, többes ügynök, biztosítási szaktanácsadó) tevékenysége szorosan tapad a biztosítási szerződések valamely létszakaszához.

A biztosítási szerződési jogban közjogi hatás, hogy a biztosítási tevékenységben az állami felügyelet szerepét *a törvényesség a közérdek és a fogyasztók védelme* érdekében fenn kell tartani. Önmagában a biztosítási szerződési feltételek felügyeleti ellenőrzésének és értékelésének megkövetelése magát a szerződést ugyan nem közjogiasítja, de kétségtelenül kicövekeli annak egy szűk ösvényét.

E körülmény következtében biztosítási tevékenységgel összefüggő jogviszonyok azonban nem veszítik el alapvető szerződéses karakterüket. Felfogásomban a biztosítási jogviszony ugyanis rendszerint olyan kötelmi helyzet amelyben kölcsönös jogosultságok és kötelezettségek összekapcsolódása megy végbe a felek akarata által. Ennek jogi formája tipikusan a szerződés.

2) A biztosítási szerződésekre irányadó jog alapvető céljai

A biztosítási jogban a privátautonómia kiteljesítésének eszköze a biztosítási szerződés. Általa biztosítható a fogyasztó-biztosítottak érdekeinek védelme, a felek egyensúlya, az erőfölényes helyzetek kiküszöbölése. A biztosított fogyasztók védelmét elsősorban a tisztességtelen biztosítási feltételekkel szemben kell garantálni. A biztosító általános szerződési feltételeiben rejlő erőfölényt már a szerződéskötéskor ellentételezni kell, azaz biztosítani szükséges e feltételek kontrollját. A biztosítási szerződési feltételek ellenőrzésében több intézmény is szerephez juthat- a felügyeleti jóváhagyástól, a biztosítási feltételek –ajánlatok rendszeres nyilvánosságra hozataláig, a szaktanácsadás, vagy éppen a fogyasztóvédelmi szervezetek előzetes kontrollszerepének biztosításáig. Az sem elhanyagolható a biztosítási szerződési feltételek ellenőrzésénél és értékelésénél, hogy a biztosítási szerződések megkötésének folyamatában ma a biztosítás közvetítőké lett a fő szerep. A biztosítási üzletek közvetítói tevékenységének törvényes mederben tartása fontos biztosítéka a szerződés kötés kori illojalítások kiküszöbölésének

A készülő új magyar Polgári Törvénykönyv Kártérítési és Biztosítási Jogi Koncepciója "kodifikációs technikailag" megkísérli a legszélesebb mértékben egységbe foglalni a biztosítási szerződési jog anyagát mégpedig úgy, hogy a Ptk-n kívüli biztosítási jogi normák alkalmazásában se okozzon ez szükségtelen ütközéseket. A Ptk- Reformkoncepció abból indul ki, hogy a biztosítási szerződési jog két eleménél a *fogyasztóvédelem és a szerződéskötési kötelezettség* területein a szabályozás módszerét illetően a kógenciát kell továbbra is preferálni, míg a biztosítási szerződési jogot jellemző egyoldalú kógenciát - mint a *biztosítási szerződés aleatórius jellegével* nehezen egyeztethető megoldást- egyéb területeken nem volna kívánatos fenntartani. Elvi síkon megfogalmazható jogalkotási szempont a szerződő felek egyensúlyának, valamint a jóhiszemű és tisztességes eljárás követelményein nyugvó bizalmi elvnek a markáns megjelenítés.

3) A biztosított-fogyasztók érdekvédelmének szerződéses eszközei

A) A biztosítási szerződési feltételek

A biztosított-fogyasztók védelme a tisztességtelen biztosítási feltételekkel szemben- hazai jogunkban mindenek előtt az általános szerződési feltételekben rejlő erőfölény kérdéseként vetődnek fel. A szerződéskötéskor fennálló biztosítói erőpozíció mérséklését mindenek előtt a szerződési feltételek kontrolljával lehet biztosítani.

Az Európai Közösségek Tanácsának a fogyasztóval kötött szerződések tisztességtelen szerződési feltételeiről szóló 93/13/EGK irányelvvel összhangban a Ptk. 209. §-a jelentősen kiterjesztette a védelem körét.

Tisztességtelen az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalta szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő fél hátrányára állapítja meg.

A feltétel tisztességtelen voltának megállapításakor vizsgálni kell a szerződéskötéskor fennálló minden olyan körülményt, amely a szerződés megkötésére vezetett, továbbá a kikötött szolgáltatás természetét, az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel vagy más szerződésekkel való kapcsolatát.

Az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja.

Fogyasztói szerződésben az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló, továbbá a fogyasztóval szerződő fél által egyoldalúan, előre meghatározott és egyedileg meg nem tárgyalta tisztességtelen kikötés semmis. A semmisségre csak a fogyasztó érdekében lehet hivatkozni.

Az általános szerződési feltételként a fogyasztói szerződés részévé váló tisztességtelen kikötés érvénytelenségének megállapítását a külön jogszabályban meghatározott szervezet is kérheti a bíróságtól. A bíróság a tisztességtelen kikötés érvénytelenségét a kikötés alkalmazójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal megállapítja.

A külön jogszabályban meghatározott szervezet kérheti továbbá az olyan általános szerződési feltétel tisztességtelenségének megállapítását, amelyet fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából határoztak meg és tettek nyilvánosan megismerhetővé, akkor is, ha az érintett feltétel még nem került alkalmazásra.

A bíróság ha megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, azt alkalmazása esetére (a jövőre nézve) - a kikötés nyilvánosságra hozójával szerződő valamennyi félre kiterjedő hatállyal - érvénytelenné nyilvánítja. A tisztességtelen szerződési feltétel alkalmazója köteles a fogyasztó igényét az ítélet alapján kielégíteni. A bíróság ítéletében továbbá eltiltja a tisztességtelen általános szerződési feltétel nyilvánosságra hozóját a feltétel alkalmazásától.

A per az ellen is megindítható, aki a fogyasztókkal történő szerződéskötések céljából meghatározott és megismerhetővé tett tisztességtelen általános szerződési feltétel alkalmazását nyilvánosan ajánlja. A bíróság, ha megállapítja a sérelmes általános szerződési feltétel tisztességtelenségét, azt - alkalmazása esetére - érvénytelenné nyilvánítja, és eltilt az alkalmazásra ajánlástól.

A tisztességtelen feltételnek két tartalmi összetevője van: egyrészt a feltételeket kidolgozó fél a jóhiszeműség követelményét megsértve jár el (*szubjektív oldal*); másrészt ezzel összefüggésben a szerződésből eredő jogosultságait és kötelezettségeit egyoldalúan és indokolatlanul a másik fél hátrányára állapítja meg, és a szerződésből eredő jogok és kötelezettségek közötti egyensúly megbomlik, aránytalanság keletkezik (*objektív oldal*).

Az említett rendelkezések alapján a biztosítási szerződési feltételek tisztességtelen kikötésének számít például hazai judikatúránk szerint a következő kikötés: "amennyiben a bejelentés tartalma nem felel meg a valóságnak, illetve az itt vállalt kötelezettségeimet megszegem, úgy lopáskár bekövetkezése esetén a biztosítási védelem nem áll fenn" a biztosító részére indokolatlan egyoldalú előnyt biztosít, mivel a közlési kötelezettség megsértése lopáskár esetén feltétel nélkül a biztosító mentesüléséhez vezetne /BDT 2002/4.szám 57/.

B) A biztosítási szerződés egyes alapintézményeiről

A biztosítási esemény szerződéses meghatározásáról

A magyar Ptk. 536. §. (1). bekezdése egy jövőben bekövetkező biztosítási eseménytől teszi függővé a biztosító helytállási kötelezettségének beállítását. Megfontolandó, hogy a biztosítási szerződés megkötésekor *előre nem látott biztosítási eseményre vonatkozó praestare kötelezettség* kerüljön beépítésre a törvényi definícióba, mert ezáltal szélesíthetővé válna a biztosítás köre. A biztosítási esemény bizonytalanságának követelménye a biztosítási érdek hordozójánál fontos körülmény, azaz akinek érdekében áll a biztosítási szerződés megkötése az előtt nem lehet ismert a biztosítási esemény bekövetkezése. A biztosítási szerződés megkötésénél sine quanon feltétel, hogy a megkötendő szerződés egy a szerződés megkötésekor nem ismert- ezért bizonytalan eseményre vonatkozik. Azaz példának okáért e logika alapján egy vagyontárgy szerződés érvényes és hatályos lehet akkor is, ha az a körülmény, hogy a vagyontárgyat v. tárgyakat már ellopták a szerződéskötéskor, nem volt ismert- azaz így bizonytalan eseményre szólt a biztosítási szerződés.

A Ptk. Reformkoncepció tartalmazza, hogy a biztosítási szerződés fogalma terjedjen ki arra a körülményre is, hogy a *biztosítási ügylet tagsági jogviszonyon is alapulhat* valamint azt a tényt mely szerint a *biztosítási tevékenység lényege a kockázat átvállalásában áll.*

A szerződés létrejötte, teljesítése és megszűnése

Fogyasztóvédelmi okokból a jogi szabályozásnak egyértelművé kell tennie a biztosításközvetítők szerepe a jogviszony létrejöttében, annak lebonyolódásában és megszüntetésében. Az új Ptk-ban csak általánosan szükséges megfogalmazni a biztosításközvetítők szerződési és képviseleti jogállását, mert rájuk nézve igen részletes szabályozást nyújt a biztosítási törvény. Ezzel összefüggésben kell hangsúlyozni, hogy a díjfizetés tényéhez a biztosító kockázatba állása tapadjon, illetőleg a biztosító képviselőjének történő díjfizetésnek a szerződés szerű teljesítéskénti elismerése kapcsolódjék.

A biztosításközvetítők szerepe különösen hangsúlyos az együttműködési és tájékoztatási kötelezettségek teljesítésében ezért elhatárolást igényel azon információknak a köre amelyeket közvetlenül a biztosítónak kell a biztosított felé megtennie illetőleg amelyeket a biztosításközvetítőkön keresztül is eljuttathat a biztosítotthoz.

A biztosítás elvállalása szempontjából kulcsfontosságúnak tekintendő az olyan fontos tények feltárása amelyek a biztosított számára ismertek a szerződés megkötésekor. Egy körülmény, tény fontossága lényegében objektív természetű a biztosító kockázatvállalása szempontjából, mert nem múlhat a biztosított szubjektív érzületén. Azaz minden kockázati körülményt a biztosítónak be kell jelenteni amely a biztosító kockázatvállalását befolyásolhatja.

Az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség teljesítése a magyar Ptk. 540.§.(1). bekezdése alapján mindenképp előtt abban áll, hogy a biztosított a biztosítás elvállalása szempontjából lényeges minden olyan körülményt a biztosítóval közölni tartozik, amelyeket ismert vagy ismernie kellett. Ahhoz, hogy a biztosító helyesen mérhesse fel a kockázatot minden lényeges körülmény közlése fontos, a díj meghatározása lényegében ezen körülmény ismeretében történik meg.

A magyar Ptk. 541.§ (1). bekezdése alapján a szerződés megtámadása 30 napon belül akkor lehetséges, ha a biztosító csak a szerződéskötés után szerez tudomást a szerződést érintő lényeges körülményekről, továbbá ha a szerződésben meghatározott lényeges körülmények változását közlik vele és a kockázatot a szabályzat értelmében nem vállalhatja. Alapvető jogkövetkezményként a közlésre illetőleg változás bejelentésre vonatkozó kötelezettség megsértése esetén a Ptk. 540.§.(3). bekezdése szerint a biztosító kötelezettsége nem áll be, kivéve ha bizonyítják, hogy az elhallgatott vagy be nem jelentett körülményt a biztosító a szerződéskötéskor ismerte, vagy az nem hatott közre a biztosító esemény bekövetkeztében.

3) A díjfizetési kötelezettségről

A biztosító kockázatvállalása kötelezettségével szemben a biztosítási jogviszonyban a biztosított díjfizetési kötelezettsége áll. A jelenlegi magyar szabályozás igen szigorú, mert a díjfizetés elmulasztása lényegében a biztosítás automatikus megszűnéséhez vezet. Megfontolandó az írásbeli megintési kötelezettség – más országokhoz hasonló- törvényi alkalmazása. A biztosítási szerződés két partnerének a fő kötelezettségeit ha összemérjük, mindenképpen egy sajátos eredmény származik ebből. Jelesül amíg a díjfizetési kötelezettség teljesítése a jogviszony létének, fennmaradásának feltétele addig a biztosító kockázatba kerülése tulajdonképpen bizonytalan. Lehet, hogy a biztosító helytállási kötelezettsége sohasem fog aktiválódni, mert nem következik be a szerződésben meghatározott biztosítási esemény. Másfelől a biztosító oldaláról azonban a kockázatvállalásnak kell, hogy ára (díja) legyen, mert csak így biztosítható a bekövetkező eseménytől függő kifizetés.

A biztosítás kockázatközösségi-veszélyközösségi-jellege csupán ilyen kölcsönösségi összefüggésben értelmezhető.

4) Az ügymenet kiszervezésének jogi feltételrendszere

A biztosítási tevékenység egyfajta elrelativizálódását szimbolizálja az ügymenet kiszervezésének lehetősége. Törvényi és szerződési garanciákkal kell körbepátyázni ezt a folyamatot főként a biztosítottak védelme érdekében. A magyar jogi szabályozásban-nemzetközi ez irányú megoldásokhoz illeszkedően az ügymenet valamely elemének kiszervezését csak az adatvédelmi előírások betartása mellett, a törvényben meghatározott kivételekkel biztosítja.

Az ügymenet kiszervezésének feltételei: a) az irányítási és ellenőrzési jog megmaradjon a biztosítónál, b) a biztosító a tevékenységek kiszervezését köteles a Felügyeletnek a negyedéves adatszolgáltatás keretében bejelenteni amelynek tartalmaznia kell a kiszervezés tényét, a kiszervezett tevékenységet végző nevét és címét, valamint a kiszervezés időtartamát. c) a kiszervezett tevékenységet a tevékenységet végzőnél ugyanazon módon és eszközökkel vizsgálhatja a Felügyelet, mintha a tevékenységet a biztosító végezné, d) a kiszervezett tevékenységgel harmadik személynek okozott bármely kárért a biztosító felel, e) amennyiben a biztosító észleli, hogy a kiszervezett tevékenység végzése jogszabályba vagy a szerződésbe ütközik, haladéktalanul köteles felszólítani a kiszervezett tevékenységet végzőt, hogy tevékenységét a jogszabálynak, illetve a szerződésnek megfelelően végezze f) amennyiben a felszólítás ellenére a kiszervezett tevékenységet végző a tevékenységet továbbra is jogszabálysértő, illetve ismételt vagy súlyosan szerződésszegő módon végzi, a biztosító köteles a szerződést azonnali hatállyal felmondani, g) aki egyidejűleg végez kiszervezett tevékenységet több biztosító részére, az köteles az így tudomására jutott tény, adatot, információt elkülönítetten - az adatvédelmi előírások betartásával - kezelni.

i) A kiszervezésre vonatkozó szerződésnek tartalmaznia kell:

- a kiszervezett tevékenység végzése során a tevékenységet végző tudomására jutott biztosítási titok megőrzésére vonatkozó kötelezettséget, felelősséget és a titok megtartása érdekében teendő intézkedéseket;

- a kiszervezett tevékenységet végző hozzájárulását a kiszervezett tevékenységnek a biztosító belső ellenőre, könyvvizsgálója és a Felügyelet által történő ellenőrzéséhez;

- a kiszervezett tevékenységet végző felelősségét a tevékenység megfelelő színvonalon történő végzéséért;

- az elvárt, a tevékenység végzésének minőségére vonatkozó részletes követelményeket;

- a biztosító részéről történő azonnali hatályú felmondás lehetőségét a kiszervezett tevékenységet végző által történő jogszabálysértő tevékenység, illetve ismételt vagy súlyos szerződésszegés esetén.

j) az ügymenet kiszervezési szerződésben a biztosító köteles előírni, hogy bármely típusú felügyeleti ellenőrzés esetén a vele szerződő fél köteles a felügyeleti ellenőrzést végzőknek az ügymenet kiszervezéssel kapcsolatos valamennyi adatot, dokumentumot, információt megadni.

Köszönöm a figyelmet !